

ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ – ОСЕРЕДОК НАУКОВОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ СТУДЕНТСТВА

Початок ХХ ст. в історії Львівського університету був періодом активізації студентського руху та загострення відносин між українською і польською молоддю.

Українське студентство групувалося в товариствах “Академічна громада”, “Академічна поміч”, “Основа”, “Український студентський союз” та ін.

Осередком наукового, культурного життя українських студентів вищих австрійських шкіл було Товариство “Український студентський союз”, яке ставило перед собою такі завдання: дбати про моральний та матеріальний стан своїх членів, співпрацювати з діючими науковими, культурними і просвітніми товариствами, здійснювати роботу, спрямовану на розвиток культури українського народу [9, с.1].

Засобами досягнення мети було: утримування для своїх членів читальні і бібліотеки; видання наукових і літературних публікацій; збір і аналіз статистичних матеріалів про стан народного, середнього та вищого шкільництва; організація наукових конференцій, конгресів, літературних вечорів, концертів; співпраця з іншими студентськими товариствами в австрійській державі; заснування і проведення курсів для неписьменних, підготовчих курсів до народних, виділових, фахових, середніх, вищих шкіл; створення спеціальних комісій для вирішення окремих питань [9, с.2].

Інші студентські організації мали політичний характер. 3-поміж них найбільш впливовою була “Академічна громада” (1896 р.). На її діяльності позначилася боротьба демократичної інтелігенції проти консервативних сил.

Польська та єврейська молодь гуртувалася у товариствах “Zjednoczenie”, а після заборони його владою – “Wspólna nauka”, “Czytelnia akademicka”. Існували й інші студентські організації: “Spójnia”, “Zycie”, але їхня діяльність не мала помітного впливу на розвиток студентського руху [6, с.30-31].

Особливо відчутним стало політичне розмежування студентської молоді на початку ХХ ст.

У липні 1899 р. на вічі студентів-українців австрійських вищих навчальних закладів була висунута вимога відкрити у Львові український університет. Основною причиною домагання було те, що “шкільна справа” у Галичині стала кричущим відображенням національної дискримінації і національного пригнічення [6, с.31]. Про це свідчили наступні факти.

За діючими австрійськими законами Львівський університет (ЛУ) мав утративистичний характер (постанова Міністерства просвіти від 4 липня 1871 р.), проте фактичними господарями закладу були поляки. Підтвердженням цього було те, що адміністрація ЛУ складалася виключно з поляків, офіційною мовою та мовою внутрішнього урядування була польська, на початку ХХ ст. в ЛУ було лише 5 кафедр з українською мовою навчання, не рахуючи кафедр теологічного факультету, у 1906/07 н. р. 185 (83 %) предметів викладалися польською мовою і тільки 19 (8,5%) – українською, з 5673 студентів ЛУ у 1914 р. українців навчалось 1410 осіб, або 25,5% [2, с.286-289; 3, с.1]. Українські студенти були позбавлені своїх законних прав в університеті. Навіть на теологічному факультеті, де співвідношення українців до поляків складало 7:1 (207 українців і 31 поляк), відчувалося їх ігнорування з боку університетської влади.

Формально кожний, хто закінчив гімназію або інший середній навчальний заклад, мав право вступити до університету на будь-який факультет. Прийом проводився без вступних іспитів, на підставі свідоцтва про середню освіту. Проте насправді вступити і вчитися було нелегко. Висока плата за навчання, відсутність державних стипендій і житла були значною перешкодою для дітей вихідців з незаможних селянських родин з провінції. Вільно могли навчатися діти поміщиків, високопоставлених чиновників і духовенства. Діти ж робітників і селянства не мали змоги здобути навіть середню освіту. У 1906/07 н. р. серед студентів університету діти вчителів становили 8,5 відсотка, представників вільних професій – 9, селян – 14,1, ремісників та робітників – 4,8 [1, арк.4]. В Австро-Угорщині, підкреслював І.Франко, “наука вважається небезпечним оружжям, якого не слід давати в руки суспільності” [11, с.224].

Така соціальна неоднорідність, строкатість суспільного становища накладали свій відбиток на взаємовідносини, політичні настрої, формування світогляду та ідейних переконань студентів. Соціальні суперечності тісно перепліталися зі складними національними взаємовідносинами і знайшли свій вияв у змісті, характері та ідейно-політичній спрямованості студентського руху.

Прагнучи змінити ситуацію, українські студенти у 1899 р. на липневому вічі вперше висувають ідею створення окремого українського університету як необхідного засобу національного і культурного поступу українського народу. Це домагання загострило відносини у львівській вищій школі і стало основним каменем спотикання у взаєминах між українським і польським студентством.

З цього часу розпочинається відкрита боротьба за український університет. З цього приводу популярна українська газета “Діло” писала:

“...коли Відень, глухий на домаганє 3,5 мільйонного народу та сліпий на державну вагу сотвореня культурного центра для Руси-України в межах Австрії, трактуючи нас одних як безправних гельотів, то ми підносимо рішучо наші незадавлені і законами запоручені права на власний університет...” [7, с. 1].

Однак, як свідчить аналіз джерел, оббивання порогів Міністерства освіти, наведення безспірних аргументів, подання заяв, прохань, пропозицій і т. д. до належного результату не привели. Як наслідок – регулярні запеклі сутички між українськими і польськими студентами у 1900-1910 рр., сецесія 1901 р., страйк 1902 р., демонстрації 1900, 1906 і декілька разів у 1907 рр., численні мітинги тощо. Закінчувались подібні події численними арештами студентів-українців, а часом й судовими процесами проти них.

Польське студентство щодо університетського питання розділося на два табори. Поступові студенти-поляки підтримували українців у прагненні відкрити власний вищий навчальний заклад. Вони часто брали участь у вічах українських студентів, присвячених університетській справі, самі проводили віча на підтримку вимог українських колег.

Проте більшість польської молоді вороже сприймала прагнення українців мати окремий університет. Ця група, об'єднана в товаристві “Czytelnia akademicka”, була виразником інтересів польського націоналістичного руху, прихильників якого називали “вшехполяками”. Дотримуючись “польського стану посідання” (шовіністична концепція польських правлячих кіл, які, спираючись на своє панівне становище у краї в сфері політики, економіки і культури, намагалися довести польський характер Галичини), студенти-вшехполяки були проти будь-яких національних поступок для українців і відразу виступили проти заснування українського університету. Найвагомим аргументом у цій справі був національно-політичний: “...український університет являється просто страшною небезпекою для польської національної справи, для польського національно-політичного становища в Галичині” [10, с. 1]. Їх підтримували польська влада, преса, адміністрація і польська професура ЛУ. Зокрема, польські професори і приватні доценти ЛУ на зборах 2 січня 1913 р. заявили: “... вважаємо за свій обов'язок звернути увагу на ту небезпеку, яка грозить нашому університетови. Маємо те глибоке переконанє, що тільки виразне ствердженє польскости нашого університету запевнить йому правильну діяльність в будучности, спромогу спокійної, виключно цілям науки й наичуваня присвяченої праці для дальшого розвитку національної культури” [8, с. 1].

Безкомпромісність “вшехпольських” студентів, засліплених ідеалом “Великої Польщі”, та рішучість українських студентів досягти по-

ставленої мети часто приводили до кривавих зіткнень між ними в стінах ЛУ, в одному з яких 1 липня 1910 р. було вбито українського студента А. Коцка. Сенат ЛУ, польська влада у таких випадках завжди всю вину перекладали на українських студентів, неодноразово вдаючись до їх переслідувань та арештів. Це стало однією з причин вбивства у квітні 1908 р. студентом, соціал-демократом М. Січинським намісника Галичини А. Потоцького.

Як зазначав відомий український історик І. Кривецький, “ціною 1/4 мільйона корон, 100 релігацій, років тюрми, а вкінці одного людського життя вдалося нам нарешті справу сю рушити з дотеперішньої мертвої точки...” – у грудні 1912 р. було погоджено проект цісарського листа [5, с. 1]. В ньому зазначалося, що український університет має бути заснований до початку 1916 р. Про місце розташування вирішено не було.

Незважаючи на існуючий проект, молодь продовжувала боротьбу. Університетське питання не сходило з порядку денного студентських конгресів, конференцій тощо. Зокрема, на II всеукраїнському студентському конгресі, що відбувся 2-5 липня 1913 р. у Львові, було ухвалено відповідні резолюції, в яких зазначалось, що “українське студентство, зібране на II всеукраїнському студентському конгресі:

1. просить владу вирішити справу створення українського університету у Львові у формі цісарського розпорядження та відповідного законопроекту;

2. просить українську парламентарну і соймову репрезентацію першочергово розглянути справу створення самостійного українського університету як найважливішого постулату української національної політики;

3. констатує, що українська молодь не відкидає можливості будь-якої форми боротьби за власний університет;

4. констатує, що ЛУ ім. Франца І є утраквістичним і залишатиметься таким до часу заснування українського університету;

5. закликає українську молодь до зберігання прав української мови у ЛУ” [12, с.125-126].

Професор Рудницький зазначав: “Ми хочемо університету, а не щось в роді університету. Університет здобудемо політичною і науковою працею. Наш університет при інтензивній праці може стати огнищем культури, важним не лише для Славянщини, але й для світа. Тому треба, щоби як найбільше наших студентів посвячувало ся науковій праці, щоби не знеохочувано ся чим небудь” [12, с.276].

Перша світова війна на деякий час паралізувала життя університету. У березні 1916 р. знову були депутатії до уряду, меморіали від Наукового товариства ім. Т.Шевченка (НТШ), але справа університету так і не була зрушена.

Стишська В.В. Львівський університет на початку ХХ століття – осередок наукового та політичного життя студентства

З вибухом польсько-української війни 1918-1919 рр. польська влада закрила всі українські кафедри Львівського університету, заборонила українцям вступати до нього і перейменувала його на університет Яна Казимира. Як протіакція на цю політику, українські вчені в серпні 1919 р. постановили заснувати університетські курси, а у вересні 1921 р. було створено український таємний університет з юридичним, філософським та медичним факультетами. Його першим ректором став тодішній голова НТШ В.Щурат [4, с.1].

Вищесказане свідчить про те, що на початку ХХ ст. у Галичині відбувався процес демократизації всіх сторін університетського життя, зумовлений загальними тенденціями соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку. Широкого розмаху набув студентський рух, який характеризувався розпорошеністю, ідейно-політичною непослідовністю. Відносини між українськими і польськими студентами мали напружений характер, що було зумовлено національною дискримінацією, пригніченням українців у Львівському університеті та їх вимогою утворення окремого українського університету.

1. Державний архів Львівської області. – Ф. 26, оп. 15, спр. 122.
2. Osterreichisches statistisches Handbuch. – Wien, 1917. – S.286-289.
3. Декларация русинів професорів і доцентів Львівського університету // Діло. – 1910. – Ч.185. – С.1.
4. За огнище української культури // Діло. – 1923. Ч.11. – С.1; Ч.12. – С.1; Ч.13. – С.1; Ч.14. – С.1; Ч.15. – С.1; Ч.16. – С.2.
5. Кривецький І. По процесі 101 // Наша школа. – Львів-Чернівці, 1911. – Кн. IV. – С.1-5.
6. Львівський університет / Ред. Чугаєв В., Макарчук С. та ін. – Львів: Вища школа. 1986 – 146 с.
7. О університет // Діло. – 1904. – Ч.45. – С.1.
8. Польські професори проти заложення українського університету // Діло. – 1913 Ч.3. – С.1.
9. Статут Товариства “Український Студентський Союз” у Львові. – Львів: Накладом Товариства, б. р. – 19 с.
10. Український університет і польські аргументи // Діло. – 1912. – Ч.107. – С.1-2.
11. Франко І. Одвертий лист до галицької української молодіж / Педагогічні статті і висловлювання. Упорядкував О.Дзевін. – К., 1960. – С.224-225.
12. Хроніка шкільного життя // Наша школа. – 1913. Зш. 4/5. – С.268-281.

Stynska V.

THE LVIV UNIVERSITY AT THE BEGINNING OF THE XXth CENTURY AS THE CENTER OF SCIENTIFIC AND POLITICAL STUDENTS' LIFE

In the article the cultural and political life of the Lviv university students at the beginning of the XX th century is shown. The attention is given to the relations of Polish and Ukrainian young people in the university matter, forms and methods of Ukrainian students' struggle for their own high educational institution. The main accent is put upon the central government, the Lviv University Academic Senate and press attitude towards the university problem.